

PRILOG 1

Sadržajem akta pod nazivom *Temeljni ugovor između Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve* verifikuju se odluke Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve iz 2021. godine, kojima je ukinut Episkopski savjet Pravoslavne crkve u Crnoj Gori, a sa njime i sami naziv „Pravoslavna crkva u Crnoj Gori”, kao i titula arhiepiskopa, koju je nosio crnogorski mitropolit Amfilohije Radović.

Naime, pet dana nakon obnove crnogorske nezavisnosti, na referendumu 21. maja 2006. godine, Sveti arhijerejski sabor Srpske pravoslavne crkve donio je odluku koja glasi:

„Sveti arhijerejski sabor, u sednici svojoj od 26/13. maja 2006. godine – pod AS br. 95/zap. 208 doneo je sledeću odluku:

‘U ime Svete, Jedinusušne i Nerazdeljive Trojice, saglasno sabornom ustrojstvu Jedne, Svete, Saborne i Apostolske Crkve Hristove od apostolskih vremena do dana današnjega, shodno 34. Apostolskom pravilu, a s ciljem da se ne povredi i ne izgubi Sloboda koju nam je dao svojom krvlju Gospod naš Isus Hristos, Oslobodilac sviju ljudi’ i da se u život Crkve ne bi ‘podvukla gordost svetske vlasti’ (8. kanon Trećeg Vaseljenskog Sabora);

U duhu očuvanja jedinstva Crkve i vekovnog poretka drevne (1920. godine vaspostavljene) Pečke Patrijaršije, priznatog i potvrđenog stečenim pravima i običajima kao i saglasnošću sveukupne Pravoslavne Crkve vaseljenske (sr. Tomos Carigradske Patrijaršije, br. 1148 od 19. februara 1922. godine);

Poštujući ugled Mitropolije crnogorske i njenu istorijsku ulogu u životu Crne Gore, koja je ponovo stekla svoju državnost, kao i šire;

Radi što uspešnijeg ostvarivanja spasonosne misije Crkve, ovaj Sveti Arhijerejski Sabor odlučuje:

Pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori sačinjavaju Eparhije Srpske Pravoslavne Crkve: Crnogorsko-primorska, Budimljansko-nikšićka, kao i delovi eparhija Mileševske i Zahumsko-hercegovačke.

Episkopi navedenih eparhija sačinjavaju Episkopski Savet Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori, koji će se, pod predsedništvom Arhiepiskopa Cetinjskog (kako glasi njegova stara titula) i Mitropolita Crnogorsko-primorskog, po potrebi sastajati radi savetovanja i donošenja odluka iz njegove nadležnosti. Jedna od osnovnih dužnosti Episkopskog Saveta Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori jeste da u saradnji sa državom Crnom Gorom i njenim nadležnim organima pokrene i da pomaže izradu i donošenje Zakona o položaju Pravoslavne Crkve i različitih verskih zajednica u Crnoj Gori; da preduzme sve potrebne mere u cilju zaštite sveukupne duhovne i materijalne, pokretne i nepokretne imovine Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori, kao i na donošenju Zakona o restituciji nacionalizovane i oduzete crkvene imovine posle Drugog

svetskog rata. O svome radu Episkopski Savet Pravoslavne Crkve u Crnoj Gori je dužan, shodno utemeljenom kanonskom poretku da izveštava Arhijerejski Sabor.”¹

Razumijevanje sadžine i značaja ove odluke nije moguće bez osvrta na istoriju crnogorskog pravoslavlja od početka 20. vijeka. Naime, Ustav Svetog sinoda u Knjaževini Crnoj Gori, donesen 1904. godine, počinje članom koji glasi: „Avtokefalna pravoslavna Mitropolija u Knjaževini Crnoj Gori, kao član jedne svete katoličanske i apostolske crkve, kojoj je pastirenačelnik i glava Gospod i Bog naš Isus Hristos, čuva i održava jedinstvo u dogmatima i kanoničkim ustanovama sa svima drugima pravoslavcima avtokefalnim crkvama, i ovo će jedinstvo ona čuvati i održavati dovijeka.”² Određenjem „Avtokefalna pravoslavna Mitropolija u Crnoj Gori” počinje i drugi član, u kojem se precizira da nju sačinjavaju: „1) Cetinska arhiepiskopija, sastavljena iz sviju plemena koja se nalaze na desnoj strani rijeke Zete, sa dodatkom varoši Podgorice i Plemena zetskog. Upravlja ovom arhiepiskopijom cetinski arhiepiskop, koji je ujedno i poglavica sve pravoslavne crkve u Crnoj Gori sa naslovom mitropolita crnogorskog, brdskog i primorskog. / Stolica je cetinske arhiepiskopije prestonica države-Cetinje. / 2) Zahumsko-rasijska eparhija, sastavljena iz sviju plemena koja se nalaze na lijevoj strani rijeke Zete. Upravlja ovom eparhijom zahumsko-rasijski episkop. / Stolica je zahumsko-rasijske eparhije u manastiru Ostrogu.”³

Godinu kasnije donijet je Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, u kojem je proklamovano: „Državna vjera u Crnoj Gori je istočno-pravoslavna. / Crnogorska je crkva autokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane crkve, ali održava jedinstvo u dogmama s istočno-pravoslavnom Vaseljenskom crkvom. / Sve ostale priznate vjeroispovijesti slobodne su u Crnoj Gori.”⁴ Poređenja radi, identično određenje nalazi se u Ustavu Kraljevine Srbije iz 1888. godine: „Državna je vera u Srbiji istočno-pravoslavna. Srpska je crkva avtokefalna. Ona ne zavisi ni od koje strane Crkve; ali održava jedinstvo u dogmama sa Istočnom Vaseljenskom Crkvom.”⁵

Kao posljedica Podgoričke skupštine, na „izvanrednoj sjednici Svetog sinoda Pravoslavne crkve u Crnoj Gori”, 16. decembra 1918. godine, na kojoj je bio prisutan dio članova Sinoda: „Mitropolit Crne Gore Mitrofan Ban, Mitropolit Pećski dr Gavriilo Dožić, Episkop Nikšićki Kiril Mitrović, i Sinodski sekretar đakon Ivo Kaluđerović”, sa jednom tačkom dnevnog reda „Da se nezavisna Srpsko-Pravoslavna Sv. Crkva u Crnoj Gori ujedini s autokefalnom Pravoslavnom Crkvom u Kraljevini Srbiji”, donijeto je „Riješenje: Pošto je Velika Narodna Skupština Srpskog Naroda u Crnoj Gori održana u Podgorici dana 13. novembra 1918. godine donijela odluku, da se nezavisna Crna Gora ujedini sa Kraljevinom Srbijom to i prisutni članovi Sinoda nalaze cjelishodnim i opravdanim da se i Sv. autokefalna Crkva u Crnoj Gori ujedini sa nezavisnom Pravoslavnom Crkvom u Kraljevini Srbiji, a zajedno s

¹ Odluka Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve AS br. 95/zap. 208 od 26. maja 2006. godine.

² Ustav Svetog sinoda u Knjaževini Crnoj Gori, član 1.

³ Ibidem, član 2.

⁴ Ustav za Knjaževinu Crnu Goru, član 40.

⁵ Ustav Kraljevine Srbije, član 3.

ovom sa cijelom Sv. Srpsko-Pravoslavnom Crkvom u novoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca.”⁶

Vaseljski patrijarh Meletije, u Tomosu od 19. februara 1922. godine, konstatuje da „u granicama ovog ujedinjenog Kraljevstva SHS ušle su i Avtokefalne Pravoslavne Crkve: Karlovačka i Crnogorska, kao i dvije dalmatinske eparhije: Zadarska i Bokokotorska; a zajedničkom odlukom predsjednika ovih crkava sakupljenih na Saboru proglašeno je njihovo upravno jedinstvo sa Srpskom Crkvom u jednu avtokefalnu crkvu pod imenom „Avtokefalna Ujedinjena Pravoslavna Srpska Crkva Kraljevstva SHS”. Ovu odluku patrijarh Meletije je utemeljio u stavu da je „svojevremeno dobrom uređivanju i kanonskom poretku, da podešava i uređuje granice crkvene uprave prema političkim promjenama koje se dešavaju, u koliko je to dozvoljeno svetim crkvenim zakonima, kako bi se upravljanje crkvenim poslovima vršilo bez teškoća i sa celishodnošću i kako bi od toga proizlazila veća korist za hristoimeni narod.”⁷

U tom smislu, došlo je do ukidanja autokefalnosti Crnogorske crkve. Iako je ukazom regenta Aleksandra Karađorđevića od 17. juna 1920. godine, kojim je, „saglasno sa odlukom zbora svih srpskih pravoslavnih arhijereja iz Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca od 13/26. maja 1919. godine”, proglašeno „Ujedinjenje svih pravoslavnih crkvenih oblasti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca”... u jednu Avtokefalnu Ujedinjenu srpsku pravoslavnu crkvu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca”, konstitutivni elementi do tada autokefalne Crnogorske crkve nastavili su da postoje i u novoj crkvenoj organizaciji i novom odnosu sabornosti i primata.

Tri vrste primata razlikuju se u Pravoslavnoj crkvi: „regionalni primat mitropolit-arhiepiskopa, koji predsjedava sinodu episkopa određenog geografskog područja, odnosno provincije; primat poglavara autokefalne ili autonomne crkve, koji predsjedava sinodu u sastavu svih ili reprezentativnog broja episkopa te crkve, a može se titulirati kao arhiepiskop, mitropolit, katolikos ili patrijarh; i na kraju, jedinstveni primat Vaseljenskog patrijarha.”⁹ Primijenjeno na Crnogorsku crkvu, Mitrofan Ban je izgubio status arhiepiskopa drugog tipa kao predstojatelj i prvi među jednakim episkopima Crnogorske crkve, postajući jedan od episkopa Autokefalne ujedinjene pravoslavne srpske crkve u Kraljevini SHS, iako sa titulom „mitropolit crnogorsko brdski i primorski”, što djelimično odgovara prvom tipu primata, dok je novi primat dat mitropolitu Srbije, kao „Avtokefalne Ujedinjene srpske pravoslavne crkve“.

Činjenica da je cetinjska mitropolitska katedra sa nivoa arhiepiskopije „spuštena“ na nivo episkopije ne znači diskontinuitet njenog postojanja i funkcionisanja, istovremeno sa eparhijama Zahumsko-rasijskom i Pećkom, sve do donošenja Ustava Srpske pravoslavne

⁶ Sveti sinod Kraljevine Crne Gore, broj 1169, Cetinje, 16. decembra 1918. godine.

⁷ Tomos vaseljenskog patrijarha Meletija IV i Sv. sinoda Vaseljenske patrijaršije u Carigradu od 19. februara 1922. godine, broj protokola 1148.

⁸ „... a naime: Arhiepiskopije beogradske i Mitropolije Srbije, Arhiepiskopije Karlovačke i Mitropolije srpske sa dalmatinskim episkopijama dalmatinsko-istrijskom i bokokotorskom, Arhiepiskopije Cetinjske i Mitropolije Crne Gore, Brda i Primorja, Mitropolija Skopske, Raško-prizrenske, Veleško-debarske, Pelagonijske, Prespansko-ohridske, Strumičke, jednoga dela Mitropolije Vodenske, Episkopije Poleanske, Mitropolija Bosne i Hercegovine-Dabro-bosanske, Hercegovačko-zahumske, Zvorničko-tuzlanske, Banjalučko-Bihaćke.”

⁹ Thomas FitzGerald, „Conciliarity, Primacy and Episcopacy“, St. Vladimir's Theological Quarterly, 1994/1, 35.

crkve 1931, kojim je osnovana Crnogorsko-primorska eparhija, sa sjedištem na Cetinju i mitropolitom na njenom čelu.¹⁰

Kada je riječ o novijem vremenu, u Ustavu Republike Crne Gore iz 1992. godine proklamovano je: „Pravoslavna crkva, Islamska vjerska zajednica, Rimokatolička crkva i druge vjeroispovijesti su odvojene od države”.¹¹ Pojam „Pravoslavna crkva” mogao se odnositi jedino na Mitropoliju crnogorsko-primorsku, jer je njoj konkurentna Crnogorska pravoslavna crkva, osnovana godinu kasnije, a registrovana 2000. godine shodno Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica SR Crne Gore iz 1977. godine.

Odlukom Svetog arhijerejskog sabora Srpske pravoslavne crkve od 26. maja 2006. godine, koja je stavljena van snage na Saboru održanom 2021. godine, došlo je do izvjesnog organizacionog prilagođavanja Srpske pravoslavne crkve novoj političkoj stvarnosti i državnom uređenju, iako za kanonsko-pravni osnov ona nema kanon 38 Trulskog sabora „da podjela crkvenih poslova slijedi državnu i građansku podjelu”, već 34 apostolsko pravilo: „Episkopi svakoga naroda treba da poznaju prvoga od njih i da ga smatraju kao glavu, i ništa važnijega da ne preduzimlju bez njegovoga znanja, nego svaki neka preduzimlje samo ono što se tiče njegove eparhije i područnih mesta. Ali ni onaj prvi Episkop neka ne čini ništa bez znanja sviju ostalih Episkopa. Jer će tako biti jednodušnost i proslaviće se Bog kroz Gospoda u Svetom Duhu, Otac i Sin i Sveti Duh.”

Jasno je da je ovim cetinjska mitropolitska katedra ostala u prvom tipu primata („regionalni primat mitropolita-arhiepiskopa, koji predsjedava sinodu episkopa određenog geografskog područja, odnosno provincije”), sa mitropolitom kao arhiepiskopom po časti.

Sadržajem akta pod nazivom *Temeljni ugovor između Crne Gore Srpske pravoslavne crkve* verifikuje se ukidanje titule arhiepiskopa i po časti, kao i naziva Pravoslavna crkva u Crnoj Gori.

Time se ignorišu istorijski izvori prvog reda o istoriji crnogorskog pravoslavlja.

¹⁰ Ustav Srpske pravoslavne crkve (1931), član 12 stav 2, tačka (20) i stav 3

¹¹ Ustav Republike Crne Gore 1992, član 11 stav 1